

Hoofdstuk 14 Structuur en conjunctuur

14.1 Structuur en productiecapaciteit

Waardoor wordt de productiecapaciteit bepaald?

De *productiecapaciteit* in een land is de hoeveelheid producten die in een jaar maximaal *kan* worden geproduceerd. Deze capaciteit is afhankelijk van de *productiestructuur* in de bedrijven en bij de overheid. Deze structuur wordt bepaald door de *hoeveelheid en de kwaliteit* van de *productiefactoren* arbeid (inclusief ondernemerschap), kapitaal en de natuur.

Als je het hebt over de ontwikkeling van de hoeveelheid, de kwaliteit en de onderlinge samenhang van de productiefactoren spreek je van de *structurele ontwikkeling* in een land.

Toename van de *omvang en kwaliteit van de beroepsbevolking (Human Capital)* leidt tot verhoging van de productiecapaciteit. Door de ontgroening en vergrijzing neemt de Nederlandse beroepsbevolking in de komende jaren vermoedelijk iets af. De *arbeidsproductiviteit* (gemiddelde productie per werkende per periode) is in Nederland sterk toegenomen.

Toename van de *omvang en kwaliteit van de kapitaalgoederenvoorraad* leidt eveneens tot verhoging van de productiecapaciteit. Bedrijven investeren meer als winstverwachtingen toenemen en de rente daalt, als de loonkosten in verhouding tot de kapitaalkosten stijgen en als zij investeringssubsidies of belastingvoordelen krijgen.

Als technologische vernieuwingen worden ingevoerd in het productie proces is er sprake van *procesinnovatie*. Wanneer investeringen leiden tot besparing van arbeid, kapitaal of natuurlijke hulpbronnen is er sprake van *diepte-investeringen*. Diepte-investeringen leiden daarom tot stijging van de productiviteit. *Breedte-investeringen* leiden niet tot productiviteitsstijging.

Diepte-investeringen leiden tot toename van de *mechanisatiegraad*: de verhouding kapitaal/arbeid wordt groter. De productie wordt dan *kapitaalintensiever* en *arbeidsextensiever*. De *kapitaalproductiviteit* is de gemiddelde productie per eenheid kapitaal per jaar.

Tot de productiefactor natuur behoren alle natuurlijke hulpbronnen. De *omvang* van de beschikbare hoeveelheid *natuurlijke hulpbronnen* is onder meer afhankelijk van het klimaat, de aanwezigheid van bodemschatten, de grondoppervlakte, de geografische ligging maar ook van de ontdekking van nieuwe voorraden en het gebruik van de natuur. De *kwaliteit van de natuurlijke hulpbronnen* is door de milieuvervuiling aangetast. Door milieuwetgeving probeert de overheid verdere aantasting van het milieu tegen te gaan.

14.2 Conjunctuur en bestedingen

Hoe hebben de bestedingen invloed op het binnenlands product en inkomen?

De *effectieve vraag (EV)* is gelijk aan $EV = \text{Consumptie gezinnen (C)} + \text{Particuliere investeringen (I)} + \text{Overheidsbestedingen (O)} + \text{export (E)} - \text{Import (M)}$: $EV = C + I + O + E - M$.

Als de *effectieve vraag (EV)* en werkelijke productie (*bbp*) kleiner zijn dan de productiecapaciteit (*bbpmax*) is er sprake van *onderbesteding*: $bbp = EV < bbpmax$. Eerst is er sprake van een *laagconjunctuur* met economische neergang. Die periode staat ook wel bekend onder de naam *economische krimp*. Het CBS spreekt van een recessie als er gedurende twee kwartalen achtereen sprake is van negatieve groei, dus zes maanden economische krimp. Tijdens krimp van de economie neemt de vraag naar arbeidskrachten af en ontstaat er *conjuncturele werkloosheid*. Ook het machinepark wordt dan niet volledig gebruikt. De bezettingsgraad is dan lager dan 100%. De *bezettingsgraad* geeft aan hoeveel procent van de productiecapaciteit wordt gebruikt. De bezettingsgraad neemt weer toe en de conjuncturele werkloosheid daalt weer als de bestedingen weer aantrekken. Er is dan sprake van *economisch herstel*.

Economie Integraal havo

Samenvatting

Bij *overbesteding* is de effectieve vraag groter dan de productiecapaciteit: $bbp = EV > bbp_{max}$. Overbesteding wordt onderverdeeld in een periode met *hoogconjunctuur* en een periode met *conjuncturele teruggang*. Omdat tijdens een hoogconjunctuur nauwelijks of niet aan de vraag naar producten kan worden voldaan gaat deze periode gepaard met *bestedingsinflatie*. Elke maand publiceert het CBS de *conjunctuurklok* voor Nederland. Met behulp van een aantal indicatoren beschrijft het CBS de Nederlandse conjunctuursituatie van het moment. Van *bestedingsevenwicht* is sprake als de effectieve vraag (EV) precies gelijk aan de productiecapaciteit (bbp_{max}): $bbp_{max} = EV$.

14.3 Conjunctuur- en structuurbeleid overheid

Wat is de invloed van overheidsbeleid op de groei van de economie?

Van *anticyclisch overheidsbeleid* is sprake als de overheid maatregelen neemt om de conjunctuurschommelingen te beperken. Bij onderbesteding, als de vraag te klein is, moet de overheid de vraag juist stimuleren. Door zelf meer te besteden of door de belasting- en premiepercentages te verlagen. Bij overbesteding, als de vraag te groot is, moeten de bestedingen worden afgeremd. Dit kan door bezuinigingen op de overheidsbestedingen of door belasting- en premieverhoging. Het progressieve belastingstelsel en het sociale zekerheidsstelsel zorgen ook deels voor een *stabilisatie (demping) van conjunctuurschommelingen*. Deze stelsels worden om die reden *ingebouwde of automatische conjunctuurstabilisatoren* genoemd.

Bij *procyclisch beleid* neemt de overheid maatregelen die de conjunctuurschommelingen versterken. Bij hoogconjunctuur nemen bijvoorbeeld de belasting- en premieopbrengsten toe. De regering kiest er dan bijvoorbeeld voor om dit geld te gebruiken voor extra uitgaven. Hierdoor nemen de bestedingen nog meer toe, terwijl er al overbesteding bestaat. Hierdoor kan de inflatie verder oplopen. Bij laagconjunctuur nemen de belastinginkomsten af en de sociale uitkeringen toe. Omdat er dan tekorten ontstaan, neemt de overheid bezuinigingsmaatregelen, waardoor de bestedingen nog verder afnemen, terwijl er al onderbesteding bestaat.

Overheidsbeleid gericht op beïnvloeding van de omvang en kwaliteit van de productiefactoren arbeid, kapitaal en natuur heet structuurbeleid.

Bij een tekort aan arbeidskrachten (arbeidsschaarste) kunnen overheidsmaatregelen als verhoging of flexibilisering van de pensioengerechtigde leeftijd, versoepeling van de leerplichtwet en belastingvoordelen voor mensen die langer willen doorwerken uitkomst bieden. Ook een soepeler toelatingsbeleid voor buitenlandse werknemers en stimulering van het deelnemingspercentage van vrouwen op de arbeidsmarkt dragen bij aan de oplossing van het tekort aan arbeidskrachten. De overheid investeert in de kwaliteit van het onderwijs en bevordert de deelname aan het onderwijs.

Bij een tekort aan kapitaalgoederen (kapitaalschaarste) kunnen overheidsmaatregelen als investeringssubsidies, belastingverlaging voor bedrijven, beleid gericht op loonmatiging en rentedaling de investeringen stimuleren. Subsidies voor het onderzoek naar en de ontwikkeling van nieuwe technologieën dragen bij aan de verbetering van de kwaliteit van de kapitaalgoederenvoorraad.

De omvang van natuurlijke hulpbronnen wordt bedreigd door uitputting van natuurlijke voorraden. De uitputting wordt veroorzaakt door de groei van de consumptie en productie. Milieuverontreiniging bedreigt de kwaliteit van de natuur. Met bijvoorbeeld milieueffingen op vervuilende producten, milieusubsidies voor milieubesparende producten of investeringen probeert de overheid de kwaliteit van de natuur te verbeteren. Ook geeft de overheid pas een productievergunning af als aan allerlei milieueisen is voldaan.